

Bez NUKAT

WSTĘP

Stosunki kulturalne Polski z Italią, o dawnych tradycjach, wyrażały się na przestrzeni dziejów w rozmaity sposób. Szczególną rolę w tych stosunkach odgrywały uniwersytety włoskie. Poczynając od schyłku XIII w. aż po koniec XVII, a niekiedy i później, ciągnęły z Polski na te uniwersytety rzesze scholarów, by następnie - wracając - przeszczepiać do kraju ojczystego nabyte pod niebem włoskim wartości kultury zachodnioeuropejskiej.

Do uniwersytetów, które najbardziej zasłużyły się dla kultury polskiej, należy uczelnia padewska. W czasach Odrodzenia wysunęła się na czołowe miejsce w życiu uniwersyteckim Europy i w XVI oraz w XVII stuleciu studiowało w jej murach szczególnie dużo obywateli Rzeczypospolitej Obojga Narodów. I z tą też uczelnią już wówczas próbowała nawiązać bezpośrednią współpracę, założona przez padewczyka - Jana Zamoyskiego, Akademia Zamojska.

Plany współpracy wyższych uczelni włoskich z analogicznymi do nich szkołami w Polsce zostały zrealizowane - w nowych zupełnie warunkach - dopiero w czasach nam współczesnych. Także godny swych dawnych tradycji uniwersytet w Padwie nawiązał po drugiej wojnie światowej bezpośrednie kontakty z kilkoma uniwersytetami polskimi. Znalazł się wśród nich i uniwersytet toruński.

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu powstał w 1945 r. jako jedyna wówczas uczelnia tego typu w północnej Polsce, na

584753
D. 21/87

obszarze dawnych Prus Królewskich i Prus Książęcych, czyli na terytorium tzw. dziś Pomorza Wschodniego. Wiele osób także z tego obszaru studiowało w swoim czasie w Padwie. Byli wśród nich najczęściej gdańszczanie, ale nie zabrakło także ówczesnych prezydentów miasta Torunia; był jednak przede wszystkim wśród nich sławny patron toruńskiej uczelni, urodzony w Toruniu - Mikołaj Kopernik.

W świetle tych związków nawiązanie współpracy pomiędzy uniwersytetami w Padwie i w Toruniu wydaje się w pełni zrozumiałe. O początkach wzajemnych kontaktów i o wspólnych zainteresowaniach uczonych z obu ośrodków pisze szerzej na łamach niniejszego tomu profesor Franco Sartori. Tu chciałbym przypomnieć, że wcześniejsze stosunki między obu uczelniami: padewską i toruńską zostały umocnione podpisaniem w 1980 r. umowy o współpracy. Jej realizacja przyniosła szereg obopólnych korzyści. Pozostawiając stronie włoskiej dokładniejszą ocenę tego, co zyskali dotychczas koledzy z Padwy, chciałbym podkreślić wielkie znaczenie umowy dla środowiska naukowego Torunia. Pozwoliła ona na coroczne wyjazdy z uniwersytetu toruńskiego do Włoch dwunastu do czternastu pracownikom naukowym, na pobyty trwające razem (rocznie) 158 dni. Wyjeżdżali pracownicy różnych specjalności. Z Instytutu Historii i Archiwistyki (do końca 1984 r.) było wyjazdów 12, z Katedry Filologii Klasycznej - 5, z Instytutu Filologii Polskiej - 1, z Instytutu Nauk Społecznych - 1, z Instytutu Chemii - 2, z Instytutu Fizyki - 3, z Instytutu Astronomii - 1, z Instytutu Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa - 14, z Instytutu Prawa Karnego - 8, z Instytutu Prawa Cywilnego - 2.

Wielu torunian wygłaszało w Padwie, niekiedy i w innych miastach włoskich, odczyty (zwłaszcza historycy i prawnicy), liczne wyjazdy miały charakter rozpoznawczy - badano możliwości bliższej współpracy nad konkretnymi tematami; w każdym niemal wypadku zbierano literaturę i źródła do własnych prac badawczych. Szczególnie owocne okazały się wyjazdy dla toruńskich historyków (przede wszystkim zajmujących się badaniami w zakresie historii starożytnej) i toruńskich prawników z Instytutu Prawa Karnego.

Nawiązanie bliskich stosunków z Padwą wprowadziło też tematykę włoską bezpośrednio do badań uczonych toruńskich. Widomym dowodem tego jest niniejszy tom toruńskich studiów polsko-włoskich. Wypełniają go artykuły pióra historyków, prawników i filologów z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Większość podjętych przez nich tematów mogła zostać opracowana tylko dzięki wyjazdom do Włoch, umożliwionym przez umowę z uniwersytetem padewskim. Jest więc też publikowany tom niejako pierwszym konkretnym efektem naukowym współpracy między obu uczelniami.

Tematy artykułów zamieszczonych w tomie dotyczą bądź dziejów Italii lub problemów prawa karnego w tym kraju w ostatnich dziesiątkach lat, bądź stosunków polsko-włoskich. Wszystkie je poprzedza uprzejmy artykuł profesora Franco Sartori opowiadający o genezie i dotychczasowym przebiegu kontaktów pomiędzy uczonymi padewskimi i toruńskimi. Profesor podniósł równocześnie korzyści wynikające z tych kontaktów i wskazał na możliwości i potrzebę ich rozszerzenia ("Un decennio di collaborazione fra le Universita di Padova e Toruń").

Przyczynkiem do dziejów regionalnych Italii w okresie starożytnym jest artykuł Józefa Zającaka poświęcony analizie działek sepulkralnych w północnoitalskim mieście Opitergium, zniszczonym przez najazd plemion germańskich w 169 r. Analiza tego rodzaju służy do wyciągania wniosków o pochodzeniu społecznym grzebanych i umożliwia przez to badanie struktury społecznej miasta ("Z badań nad strukturą społeczną Opitergium (Oderzo): analiza wymiarów działek sepulkralnych").

Dziejów oddziaływania uniwersytetu w Padwie na obszar dawnych Prus Królewskich i Książęcych dotyczy artykuł Zeno Huberta Nowaka. Autorowi udało się mianowicie odnaleźć i zestawić nazwiska 47 studentów pochodzących z Prus, którzy w l. 1553-1649 przebywali w Padwie na Universitas Artistarum (obejmował on studiujących filozofię i medycynę - prawnicy studiowali na odrębnym Universitas Iuristarum). Krótka charakterystyka każdego studenta pokazująca późniejszą jego karierę życiową pozwala lepiej zrozumieć, na czym polegał wkład uni-

wersytetu padewskiego do kultury polskich ziem nadbałtyckich w okresie staropolskim ("Studenci z Prus Królewskich i Książęcych w nacji niemieckiej artystów uniwersytetu padewskiego w latach 1553-1649").

W czasy Wiosny Ludów w Europie przenosi czytelnika artykuł Leszka K u k a. Autor poruszył w nim pewne aspekty zakrojonej na szeroką skalę działalności dyplomatycznej Adama Jerzego Czartoryskiego. Książę dążył m.in. do zbliżenia Włochów i Słowian południowych i te usiłowania przyniosły pewne rezultaty; doszło nawet do założenia dwóch towarzystw: Società per l'Alleanza italo-slava oraz Società della Fratellanza del Popoli in Venezia ("Propaganda słowiańska obozu politycznego ks. Adama Jerzego Czartoryskiego we Włoszech w latach 1848-1849").

Inną problematyką, choć bliską chronologicznie, zajął się Sławomir K a l e m b k a. W swoim czasie historyk włoski EttoreANCHIERI przejrzał kilka czasopism polskich z zaboru austriackiego (głównie) i pruskiego z lat 1861-1962 i na ich podstawie wyprowadził tezę, że większość opinii polskiej wypowiedziała się wówczas przeciw pełnemu zjednoczeniu Włoch (przeciw likwidacji Państwa Kościelnego). Poszerzenie przez Kalembkę podstawy źródłowej i przebadanie większej liczby czasopism (także z zaboru rosyjskiego) pozwoliło mu stwierdzić, że przeważała opinia wręcz przeciwna i że pełne zjednoczenie ziem włoskich cieszyło się sympatią w szerokich kręgach społeczeństwa polskiego ("Raz jeszcze o stosunku prasy polskiej do kwestii zjednoczenia Italii").

Ambasador Królestwa Italii przy rządzie polskim od 1919 r., Francesco Tommasini, pozostawił szczegółowe raporty ze swej misji a także książkę o odrodzeniu Polski. Relacje ambasadora i jego sądy zamieszczone w książce na temat sytuacji panującej u nas tuż przed i w 1922 r. analizuje i zestawia z wynikami nowszych badań Zofia W a s z k i e w i c z ("Wybór i zabójstwo prezydenta Gabriela Narutowicza w ocenie ambasadora włoskiego Francesco Tommasiniego").

Kolejne dwa artykuły wyszły spod pióra prawników toruńskich. Marian F i l a r przedstawił ewolucję systemu kar we włoskim prawie karnym w okresie po drugiej wojnie światowej.

Według autora ewolucja ta postępowwała niejako w dwóch przeciwnych kierunkach: liberalistyczno-szczególnoprewencyjnym oraz represyjnym. Nie był to jednak brak konsekwencji, ale przeciwnie - optymalizacja działania mającego prowadzić do utrzymania kontroli państwa nad obywatelem ("Ewolucja systemu sankcji we włoskim prawie karnym").

W 1982 r. zmarł Giuseppe Bettiol, profesor prawa karnego na uniwersytecie w Padwie, światowy autorytet w zakresie swej specjalności. Alicja Grzeskowiak przedstawiła w swym artykule teorię kary tego wybitnego uczonego podkreślając jej nowoczesność oraz humanitaryzm ("Koncepcja penologiczna Giuseppe Bettiola").

Zamyka tom rozprawka filologa Jana Bekota. Poświęcił ją przypomnieniu dzieła Domenico Ciampoliego "Letterature slave", wydanego w dwóch tomikach w l. 1889 i 1891, a właściwie - bliżej - części dzieła poświęconej literaturze polskiej. Praca Ciampoliego stała się na przełomie dwóch stuleci głównym informatorem w Italii o literaturze polskiej ("Literatura polska w Letterature slave" (1891) Domenico Ciampoliego").

Ostatnio nastąpiło zacieśnienie kontaktów pomiędzy środowiskiem naukowym Torunia i podobnymi środowiskami włoskimi. Widomym znakiem tego było nadanie godności doktora honoris causa Uniwersytetu Mikołaja Kopernika wybitnym Italczykom: Giulio Andreottiemu (1984) oraz Franco Sartoriemu (1985). Publikacja niniejszego tomu, efekt - jak wspomniano - współpracy uczelni padewskiej i toruńskiej, jest pogłębiania się tych kontaktów kolejnym ogniwem.

Andrzej Tomczak

INTRODUZIONE

I rapporti culturali polacchi con l'Italia hanno un'antica tradizione, si esprimevano nella distanza di fatti in diverse maniere. Il principale ruolo in questi rapporti lo ebbe le università italiane. Iniziando dalla fine del XIII secolo sino alla fine del XVII, ed anche più tardi, queste università attiravano una grande quantità di scolari dalla Polonia, per poi, ritornando, trapiantare nel paese natio gli acquistati valori della cultura occidentale-europea.

Tra le università che più ebbero ben merito per la cultura polacca è quella di Padova. Durante il Rinascimento occupò un posto di primo piano nella vita universitaria dell'Europa e nei secoli XVI e XVII studiarono entro le sue mura molti cittadini della Repubblica delle due Nazioni. Con questa università provò già in quel tempo di allacciare diretta collaborazione con la fondata da Jan Zamoyski, Accademia Zamojska.

I piani di collaborazione delle scuole superiori italiane con analoghe scuole in Polonia furono realizzati in condizioni completamente nuove. Anche l'università di Padova degna delle antiche tradizioni ha allacciato dopo la seconda guerra mondiale, diretti contatti con alcune università polacche. Fra di esse vi è l'università di Toruń.

L'Università Nicola Copernico di Toruń è sorta nel 1945, come unica in quel tempo università di questo tipo nella Polonia settentrionale, nel territorio dell'antico Regno Prussiano e Granducato Prussiano, ossia nel territorio oggi chiamato Pome-

ranea Orientale. Molte persone di questo territorio studiarono in quel tempo a Padova. Furono in maggior parte abitanti di Danzica, ma non mancarono i presidenti della città di Toruń di quel tempo., vi fu innanzi tutto fra essi il celebre patrono dell'università di Toruń, Nicola Copernico natio di questa città.

Con questi vincoli la collaborazione tra le università di Padova e Toruń è pienamente comprensibile. Degli inizi dei reciproci contatti e comuni interessamenti degli scienziati di ambedue i centri, scrive ampiamente nel presente volume il professor Franco Sartori. Qui vorrei ricordare che gli antecedenti rapporti tra le due università: padovana e di Toruń, sono stati consolidati nell'anno 1980 con un accordo di collaborazione. La sua realizzazione ha portato profitto reciproco. Lasciando alla parte italiana più precisa valutazione di ciò che sino ad ora hanno tratto profitto i colleghi di Padova, vorrei accentuare il grande valore dell' accordo per gli scienziati di Toruń. Ha permesso essa ogni anno soggiorni in Italia di dodici, quattordici scienziati per un complesso annuale di 158 giorni. Ne hanno approfittato scienziati di diverse specializzazioni. Dell' Istituto di Storia ed Archivistica (sino alla fine dell'anno 1984) ne hanno approfittato 12 persone, della Cattedra di Filologia Classica -5, dell' Istituto di filologia polacca -1, dell' Istituto di Scienze sociali -1, dell' Instituto di Chimica -2, dell' Istituto di Fisica -3, dell' Instituto di Astronomia -1, dell' Istituto di Conservazione di monumenti -14, dell' Istituto di Diritto Penale -8, dell' Istituto di Diritto Civile -2.

Molti scienziati di Toruń hanno tenuto conferenze a Padova ed altre città italiane (specialmente gli storici ed i giuristi), è stata esaminata la possibilità di una più stretta collaborazione su concreti temi, e quasi in ogni caso sono state raccolte le fonti e la letteratura per i propri lavori di ricerca. Particolarmente fruttuosi sono stati i soggiorni per gli storici di Toruń (innanzi tutto per quelli che si occupano di ricerche nel campo della storia antica) a per i giuristi dell' Istituto di Diritto Penale.

I rapporti con Padova hanno introdotto la tematica italiana nelle ricerche degli scienziati di Toruń. Evidente prova ne è il

presente volume sugli studi polacco-italiani. Lo completano gli articoli di storici, giuristi e filologi dell'Università Nicola Copernico di Toruń. La maggior parte dei temi si sono potuti elaborare grazie ai soggiorni in Italia, resi possibili dall'accordo con l'Università di Padova. È così pubblicato un volume, come primo concreto effetto scientifico della collaborazione tra le due Università.

I soggetti degli articoli compresi nel volume riguardano la storia d'Italia nonché i problemi del diritto penale in questo paese negli ultimi decenni, ed i rapporti polacco-italiani. Tutto ciò è preceduto da un articolo del professore Franco S a r t o r i, riguardante la genesi e corso dei contatti tra scienziati padovani e di Toruń. Il professore contemporaneamente espone i vantaggi derivanti da questi contatti ed indica la possibilità ed il bisogno di ampliarli ("Un decennio di collaborazione fra le Università di Padova e Toruń").

Contributo per la storia regionale d'Italia nel periodo antico è l'articolo di Józef Z a j ą c dedicato all'analisi delle aree tombali della città Oderzo nell'Italia settentrionale, distrutta dalle invasioni germaniche nel 169 n.e. Questa analisi serve per trarre conclusioni sulla provenienza sociale dei sepolti e permette ricerche sulle strutture sociali della città ("Dagli studi sulla struttura sociale di Opitergium (Oderzo): analisi delle dimensioni delle aree tombali").

La storia dell'influsso dell'Università di Padova nel territorio dell'antico Regno di Prussia e granducato è esposta nell'articolo di Zenon H. N o w a k. All'autore è riuscito di trovare 47 studenti provenienti dalla Prussia, i quali negli anni 1553-1649 furono a Padova all'Università degli Artisti (comprendeva studi filosofici e medicina - i giuristi studiavano all'Università del Diritto). Una breve caratteristica di ogni studente mostra l'ulteriore carriera che permette di comprendere meglio il contributo della Università Padovana per la cultura delle terre polacche baltiche ("Studenti del Regno e Ducato Prussiano nella nazione germanica artista dell'Università di Padova negli anni 1553-1649").

Ai tempi della "Primavera del Popolo" in Europa è portato il lettore con l'articolo di Leszek K u k. L'autore tratta alcuni aspetti su vasta scala dell'attività diplomatica di A. J. Czartoryski. Il principe aspirò all'avvicinamento degli Italiani e slavi meridionali ed i suoi tentativi ebbero risultati, si giunse alla formazione di due società: Società per l'Alleanza italo-slava nonché la Società della Fratellanza dei Popoli in Venezia ("La propaganda slava del campo politico del princ. A. J. Czartoryski in Italia negli anni 1848-1849").

Di altra problematica, benché vicina cronologicamente, si occupa Sławomir K a l e m b k a. A suo tempo lo storico italiano EttoreANCHIERI scorse alcune riviste polacche durante l'occupazione austriaca e prussa degli anni 1861-1862 ed in base a queste trasse la tesi, che la maggior parte dell'opinione polacca a quel tempo si pronunciava contro la piena unificazione italiana (contro la liquidazione dello Stato Ecclesiastico). Arricchiti da Kalemka i principi di origine e gli studi di un maggior numero di riviste (inerenti anche la dominazione russa) gli hanno permesso di accertare che dominava l'opinione contraria e che la completa unificazione delle terre italiane godeva la simpatia in ampi cerchi della società polacca ("Ancora una volta sui rapporti della stampa polacca riguardo l'unificazione d'Italia").

L'ambasciatore della Monarchia Italiana presso il governo polacco dal 1919, Francesco Tommasini, lasciò dettagliati rapporti della sua missione ed anche un libro sul risorgimento della Polonia. Le relazioni dell'ambasciatore ed i suoi giudizi pubblicati nel libro sul problema della situazione esistente da noi prima e durante il 1922 analizza ed unisce con i risultati di nuovi studi Zofia W a s z k i e w i c z ("Elezione ed assassinio del Presidente Gabriele Narutowicz secondo l'opinione dell'ambasciatore italiano Francesco Tommasini").

Due altri articoli sono stati pubblicati dai giuristi di Toruń. Marian F i l a r presenta l'evoluzione del sistema delle sanzioni nel diritto penale italiano dopo la seconda guerra mondiale. Secondo l'autore l'evoluzione procedeva in due opposte di-

16-

Biblioteka Główna UMK

 300021168711

Biblioteka
 Główna
 UMK Toruń

594753

rezioni: liberalistica-particolare-preventiva - nonché repressiva. Non vi era mancanza di conseguenza, al contrario - optimum del funzionamento avente il compito di mantenere il controllo dello stato sul cittadino ("L'Evoluzione del sistema delle sanzioni nel diritto penale italiano").

Nell'anno 1982 morì Giuseppe Bettioli, professore di diritto penale presso l'università di Padova, autorità mondiale nel campo della sua specialità. Alicja Grzeskowiak presenta nel suo articolo la teoria della pena di questo illustre scienziato accentuando la sua modernità ed umanità ("La concezione penologica di Giuseppe Bettioli").

Termina il volume la dissertazione del filologo Jan Beko. La dedica alla memoria dell'opera di Domenico Ciampoli "Letterature slave", pubblicata in due volumi negli anni 1889 e 1891, e veramente alla parte dell'opera dedicata alla letteratura polacca. Lo studio di Ciampoli è divenuto a cavallo di due secoli il più importante informatore in Italia riguardo la letteratura polacca ("La letteratura polacca nelle >Letterature slave< (1891) di Domenico Ciampoli").

Ultimamente si sono stretti i contatti tra l'ambiente scientifico di Toruń e simili ambienti italiani. Apparente segno ne è stato il conferire il titolo di dottore honoris causa dell'Università Nicola Copernico ad illustri italiani: Giulio Andreotti (1984) nonché Franco Sartori (1985). La pubblicazione di questo volume, effetto, come si è detto, della collaborazione delle Università di Padova e Toruń, è la prova dell'approfondirsi di questi contatti.

Andrzej Tomczak

tłum. Józefina Wyrzykowska

